

G. e.

223

LŐW LIPÓT

EMLÉKBESZÉD

MONDOTTA

1911 VI 4

LŐW IMMÁNUEL

56 / 1911

1902

SZEGED
TRAUB B. ÉS TÁRSA
1912

ekonyvtar.sk-szeged.hu

Ez az az áldás, amellyel megáldotta Mózes, az Isten embere, Izrael fiait halála előtt. Mózes, így szól a régi tanítás, egyike annak a tíz embernek, akiket az írás **איש האלהים** az *Isten emberének*, a Gondviselés emberének nevez.¹

Új jelenség a százados ünneplés a zsidóknak körében. Az első százados ünneplés két évtizeddel ezelőtt *Rapopot*nak szült (1890 VI 1.), a történeti kutatás megalapítójának közöttünk. A középkor utóhatásai alatt vajlódó hitfeleink² a multaknak emlékeit nem szívesen újították fel: ezért késtek a régieknek megünnepelésével.

Németországban hitfeleink az utolsó esztendőben és a most folyó évben öt centennáriumot ünnepeltek. Ünneplék: Riessert, Frankelt, Hirsch-t, Geigert s ünneplik ez év utolsó napjaiban Philippsont. Ünnepték közjogi állásuknak előharcosát, ünnepték a mélyreható talmudkutatásnak megalapítóját s a hitbuzgóság megújítóját, ünnepték a történelem követelte fejlődésnek kiváló előharcosát és ünneplik a felekezeti sajtó megteremtőjét.

Amit odakünn a német zsidóság megosztva ünnepelt, azt idebenn az országban egyszerre ünnepeljük; mert mindannyiuk hivatását hazánkban az az egy ember töltötte be, akinek ma ülünk meg kegyelettel centennáriumát.

I. Az első, akiről az írás azt mondja, hogy Isten embere, *Elkána*, akiről egyebet nem jegyzett fel az írás, mint családi életének bensőséggel töltes vonásait.

A családi életben volt apánk nekünk az Istennek embere. S minő boldog volt a régi, a szűkös viszonyok közt, amelyekben élt anyánkkal együtt, amikor anyánk a hónapnak elején beszerézte s féretette a levélbélyegeket, hogy teljék a hónapon át távollevő gyermekeinek levelet írnia. Azok közt a szűkös viszonyok között minő szeretet lakott az apai házban, nálunk! És hogy ért reá a tudós kutató, a közéletnek harcosa, hogy ért reá a tudomány feladatai, a közélet harcai, a hivatal gondjai közt foglalkozni velünk, gyermekeivel, akik itthon voltak és azokkal, akiket már a

¹ Szifre II 342. Szeder Ólam II 52 Neubauer.

² Ben Chananja VI 519.

Tanított. Iskolákat alapított, épített és vezérelt. A tanításnak segédkönyveit írta és a felső oktatás, a rabbiképzés zászlaját már 1844-ben kitűzte.¹ És Magyarországon a neveléstudományak legnagyobb tekintélye, Kármán Mór az ő tanítványa volt.

V. Az ötödik a zsoltáros király: *Dávid*. Ő róla mondja az írás: Dávidnak, az Isten emberének lantján.²

Az isteni tiszteletnek művészi kialakítása volt életének elsőrendű feladása. Két művészetért lelkesült s harcolt az istentisztelet körül: egyik az ének és a zene, amely gyermekkorától szívéhez forrott, másik az előadásnak előkelő művészete, amelyért tisztult ízlése lelkesedék. A formaérzék, az is idegen forrásból eredt, az ókori és az új remekírók tanulmányozásából.

Az élőszónak és az éneknek művészete meghódította a zsinagógát. És minő művészet volt az ő szónoklata, ha az írást magyarázta ősi elmeéllel s ha szónoki művészetét ragyogtatta tisztult műizléssel.

VI. A hatodik: *Illés*, a tüzlelkű próféta.

Illés prófétának forradalmi szelleme sugalmazta a haladásnak törekvéseit. A vallás intézményeit sohasem a rideg közöny, hanem mindig az újra ébredt, hívő lélek buzgósága alakította át, az Illés próféta Báál-tipró letke.

Emelni akarta a zsidó vallásnak tekintélyét és mélyíteni a vallásos lelkiületnek érzését. Bölcs és enyhe engedékenység a jelen szükségletei és műveltségével szemben az európai művelődéssel kibékített zsidóságot megszilárdítja és dicsőíti.³

A szélsőségek egyenlő erejű ellenfelek, miként a hó és a fagy a végponton egyaránt öldököl. A hév vakbuzgóság és a fagyos, fásult közöny egyaránt öldököl. Mind a kettő ellen küzdött fényes írói pályájának első sorától utolsó betűjéig. Munkája a mentés munkája volt, építő, nem romboló. Az elmeszesülés körjelenségei riasztják: a megújulásnak friss vérkeringését követeli a pusztaságszokás gyakorlatának tespedésével szemben. Azt hirdették váltig a zsidóságról szólva: Targalya hull, lecsönkul ága, törzsét bevonja rongy moha, hiába a tavasz sugára, ez a fa nem lesz zöld soha! Az ő meggyőződése szerint a zsidó hitnek életerős gyökere örök életre hivatott erő. A félreismerés csak edzi őszinte iparkodását, az akadály szilárdítja készséggé erejét, a

¹ Ben Chan V. 338.

² Nehemja 12, 36.

³ Ben Chan V. 15.

bonyoluló küzdelem lángra lobbantja, az ellenséges támadás összeforrasztja az üggyel.¹

S a szidalmas támadások, a névtelen levelek ma már ereklyék, a küzdelem hevének, a megtámadott bátorságának emlékezetes ereklyéi.

VII. A hetedik, a próféta: *Semájáhú*, akiről fenntartotta az irás a hírt, hogy küldetése egy szó volt csupán. Ez az egy szó: ne háboruskodjatok testvéreitekkel, az izraelnek gyermekeivel.²

Az egyenjogúságnak előharcosa volt. Jellegje szerint: nyisd meg ajkadat a néma helyett,³ sorompóba lép az előítéletek ellen. Fegyvere az ész, a tudásnak, a történelemnek, a tapasztalásnak tanulságai. Saját hivatásáról szól: Álljunk helyt bátran népünkért és az Istenünknek városaiért, az Úr pedig cselekedje, ami tetsző az Ő szemében.⁴ Alkotásait s vitatkozásait ez a gondolat vezérelé.

A Ben Chananja évtizedében ez a küzdelem állott a harcnak homlokterében. Az egyenjogúság elleni harcban aprólékos kifogásokkal él a sajtó, így szólt 1861-ben, még nagyjai is.⁵ Velük szemben a pogány magyarok türelmére hivatkozott és találón a pogány magyarok üldöztetésére! Szolgált a hazának zsidóságát jóakarón, kitartással, állhatatos hűséggel, bátran, félemedetlen, ernyedetlen szívóssággal.⁶

És a szomszéd félázsiai tartományoknak: Szerbiának és Romániának zsidói hozzá fordultak segélyért, amidőn megújult Szerbiában, Romániában a középkornak örjöngése.⁷

Levette rólunk a különleges eskünek szegényét. Megvédte a zsidóságot amaz utolsó különleges ghetto adók ellen, amelyekkel sujtani akarta az abszolút korszak. És fellépett a zsidó tanfelügyelők,⁸ fel a házassági jognak megrendszabályozása ellen. Pedig e cikkekért haditörvényszék elé állították,⁹ közcsend és rendhőborításért elzárásra ítélték. A lovagias parancsnok, Erbach gróf, a felség születésnapjára való tekintettel megkegyelmezett az elítéltnak.

És amidőn felvirradt a kiegyenlítésnek ideje és a magyar

¹ Ben Chan VII 988.

² Kir. I 12, 24.

³ Ben Chan V, 407.

⁴ Sám. II, 10, 12. Ben Chan VIII, 872.

⁵ Ben Chan IV, 34

⁶ Ben Chan VIII, 555.

⁷ Ben Chan VI, 503. VIII, 17, 21, 477

⁸ Ben Chan VI, 476. 518.

⁹ Ben Chan VIII, 554.

nemzet megfizette tartozását, akkor megindult kebellet szólhatott: őszintén és mély hálával az emberi sors intézője iránt, üdvözljük a jog, a nemzeti öntudat, a politikai jellem és az erkölcsi kitartás és szívósságnak diadalát.¹

VIII. A nyolcadik *Ámóc*, akitől fia, Ézajás a szó hatalmát és az írott ige varázsát örökölte.

Az ősi héber nyelven ha írt, varázslatos volt szava. Nemes egyszerűség lakott prózájában, az arab iskola tisztult ízlése, fejlett formaérzéke érvényesült kötött beszédében. Héber sirversei mintaszerűek, a pongyolaságtól és túlzástól mentek. A Ben Chananja ajánló sorai, egy-egy harcos, éles epigramm, egy-egy nekrológot berekesztő néhány soros vers gyöngyei az ősi nyelv költészetének.

A német kötetlen beszéd mestere volt. Nem volt a nagy Németország egész zsidóságában párja annak a művészi stílusnak, amellyel ő írt, ide lent a Tisza partján. Elismerték, hogy a zsidó törvénytudomány és régiségtan stíljét ő teremtette meg; stílusművészeti uralkodását az anyag fölött egy nagy német író emelte ki.²

Legnagyobb sikereit a hírlapírásban érte el. Bő tudásának mindig kéznél fekvő készsége, határozott közéleti meggyőződése és tollának rettegett éle tették hírlapíróvá. Diadalmas fellépés volt hírlapi küzdelme Kossuth és Székács (1844) s két évtizeddel később Trefort (1862) ellen.

Az ő lapja volt tükré a kornak és vezére küzdelmeinek. Hatalom volt közéletünkben. Szerkesztőjének sokoldalúságát mutatják feladata minden irányában írott cikkei.

Sorompóba lép a zsidók jogáért az álladalomban, a zsidó gyülekezet jogáért az önkormányzat terén, az egyes hívő jogáért a gyülekezettel szemben; a mult jogáért, ha a nyújtotta tapasztalat mélyebb megértését követeli s a jelen jogáért, ha a felvetett kérdések megoldását szorgalmazza³ és bölcs mérsékletre int, hogy a gyülekezeteket a széttagolódás és viszongástól megóvja. Ezeken túl a művelődés fokozását, a nevelés javítását, az istentisztelet nemesítését, a hagyomány irodalmának észszerű tárgyalását s a rabbik képzésének megoldását sürgeti.

Tudatában volt annak, amit hirdetett, hogy a zsidó időszak

¹ Ben Chan X, 145.

² Literar Centralblatt 1875, 27 szám Delitzsch Ferenc.

³ Ben Chan VIII, 1.

sajtónak kettős feladata van: egyik kezével az előítélet és a megátalkodott gyűlölködés ellen küzdeni, a másikkal a tudománynak bástyáit építeni, amiként a szent fővárosban Nehemiás munkásai kettős munkával éltek.¹

IX. A kilencedik, akiről az írás szól: *Iddó*, a próféta. Az első, akiről feljegyeztetett, hogy történeti könyvet írt, megírva korának viselt dolgait.

Meggyőződése az volt, hogy a tudomány a legfontosabb zsidó közügy és a történeti fejlődésnek eszméje, amint gyakorlati tevékenységének rugója, azonkép tudományos törekvéseinek irányítója volt.

Ebből a rejtett rugóból érthetni meg egész tudományos működését kezdetétől végezetéig.

A zsidó vallás tiszteletgerjesztő, szent, elenyészhetetlen hagyatéka Izrael egész gazdag fejlődésű multjának. Ezt az egész multat át kell kutatni, feltárni, elfogulatlan világításba helyezni.²

A haladás barátainak ajánlott elfogulatlan tárgyilagosságot s mélyebb behatolást a korok szellemébe, mert nem méltó a haladáshoz, hogy magát nem tudományos módon igazolja.³

E gondolatmenetből született egy új tudomány is, a zsidó régiségtan, amely beszámol a régi örökségről, idegen elemek áthonosításáról, a jelen állapot keletkezéséről.

Küzdelmes áldozatokkal szerzett könyvtárából, amely terjedelemre korlátolt volt, csodálatos forráskutatásával, emlékezőtehetségével s olvasottságával kimeríthetetlen tudásbeli készsége merített.

Ez a rengeteg tudás tette elsőrendű tekintéllyé. Kormányok, zsinatok, egyes községek kérdései egymást érték. A régi világ vitatkozó döntvényei helyett nagy készséggel, új módszerrel felépített történeti és régiségtani értekezésekkel válaszolt.

Ez a módszer érlelte meg a zsidó régiségtant, amely irodalmi tevékenységében a hirlapírói és a történelmi tanulmányokat mindjobban háttérbe szorítja.

E téren kezdeményező volt, épúgy mint a hazai zsidóság történetírásának terén.

¹ Ben Chan IV 175.

² Ben Chan IV 443.

³ Ben Chan V 8.

X. Az utolsó, akit az írás Isten emberének nevez, *Mózes*. A honszerzés eszméjének profétája.

A szabadság ígéretföldje neki a magyar alkotmányos élet. Ez volt a negyvenes éveknek meggyőződése. Ez az, amit Beöthy Zsolt találóan úgy fejez ki, hogy „a haladás és a magyarság egységének gondolata lelkünkbe edződött.” Ezért volt meggyőződése Lőw Lipótnak, amióta átlépte az ország határát, hogy a legfontosabb zsidó közügy Magyarországon a magyarság túlsulya, vezető hatalma, diadala. Ez a meggyőződés sugallta a magyar nyelvért való lelkesedését,¹ az ígének hirdetését a nemzet nyelvén, a magyar föld zsidóságának történelmi tanulmányozását. Ezért az előlegezett hazafiságért² öltözt gyászt az ő szőszéke, amidőn a nemzet gyászolt, amidőn a nemzet gyászolta Széchenyit és Teleki Lászlót, Klauzál Gábort, Fötvös Józsefet és Zay Károly grófot. Ez vezette őt a nemzetörök táborába, mert így szölt meggyőződése szerint: Ismerjük hazánk multját és jelenét s jól ismerjük azt a viszonyt, amelyben a művelődés és az alkotmány fejlődése hazánkban ép a magyar elemmel áll.³ A zsidók kizárása a polgári és politikai jogokból vakbuzgó idők szomorú öröke. Ilyennek kell jellemezni a magyar sajtóban, hogy a közönség megértse, mennyire idegen a vakbuzgóság szölte kirekesztés a kor lelkétől és a magyar nemzet által állhatatosan sürgetett szabadelvű intézmények ööl. Mintha ezek az 1861-ben elhangzott szavak szemrehányásúl most hangoznának el.⁴ Oktalan, de becsületes vakbuzgóság és számító visszakozás szövetkeztek a multban, hogy a multnak előítéleteit és félreértéseit megörökítsék: így írt félszázaddal ezelött.⁵

Ami akkor nem sikerült, sikerült — sajnos — korunkban, a nagy hagyományok elhalványulásának szánalmas korában, a melyben nem az oktan, de becsületes vakbuzgóság, hanem a számító visszakozás vészes hatalommá lett és leplezetlenül, kíméletlenséggel rontja le a régi magyar világnak szabadelvű eszményeit.

Azt az üde, szabadságra törő áramlatot, amely az új Magyarországot megteremtette a haza bölcsének vezérlete alatt, ezt segít megteremteni Lőw Lipót.

¹ Ben Chan VI 346.

² Ben Chan V 241.

³ Ben Chan X 261.

⁴ Ben Chan IV 35.

⁵ Ben Chan VIII 2.

Szereplése a magyar közéletben mély nyomot hagyott és a magyar zsidóság történetének irányt szabott. Lelki érdeklődésének sokszerűsége és gyakorlati tevékenységének sokoldalúsága páratlan jelenséggé teszük őt. A szent hajdan nagyjainak, látóinak, az Úr küldötteinek szelleme csillog lelkének drágakövén. A tíz gondviselészerű isteni férfiú küldetésének egy-egy sugara ragyog fel e kristály fényszóró síkjain és élein.

* * *

Szellemi erőiben gazdag termésű volt a zsidóság körében a 19. század. Rejlő erőit e századnak gyakran elhomályosuló, de mindig újból előtörő napsugara életre kelté. És a századnak hajnalán született úttörők egyike volt Lőw Lipót.

Korának művelődése és tudása egyesült elméjében.

Ósei hitének rajongó szeretete töltötte el kebelét.

A szóznak varázsa ömlött el az ajakán. A bölcs embereknek szívjósága aranyozta be bűvös egyéniségét. A szokott méreteket meghaladó jelenség vala. Nem ezerszámba sajtolt téglá, hanem számonvett, gondos, munkás faragású számoskó, helyét teljesen kitöltő. Ha elvész, a garmadából nem pótolható.

Nem pótolta őt az idő, mert a nagy egyéniség és varázsa ha elvész, nem pótolja semmi. Nem pótolta őt senki, nem kimeríthetetlen lelkesedését, nem kimerülhetetlen tudását, nem kiapadhatatlan munkabírását.

Gyermekei és tanítványai saruoldva lépünk az ő nyomába és áldó imába foglaljuk nevét.

Amen !

ekorivtar.sk-szeged.hu

